

1918

Konec První republiky, jak jsem ho prožil

Václav Černý (Praha)*

Jak bylo možné, že mně, který jsem Francii tak dobře znal, ani na okamžik za ta léta nepřišlo podezření, že by nás Francie mohla opustit v hodinu dvanáctou? ** *Právě proto*, že jsem tisíciletou Francii podstatně znal a že bych byl představu její zrady daného slova předem odmítl jako mravní nemožnost a bezdůvodnou urážku. A také proto, že na mně ležela nesmírná tíha miliónů Čechoslováků, a mezi nimi nebylo jediného, který by o Francii pochyboval, a proti počestné a věrné jednomyslnosti všech, věřících v čest a věrnost, je přece hříchem pochybovat.

Varovných znamení na politickém nebi přitom nechybělo! V prvních měsících roku 1934 se Louis Barthou pokusil sjednat proti nacismu společnou velkou evropskou koalici Francie, Británie, Sovětů, Polska, Rumunska, Československa, Jugoslávie, objel za tím účelem celou Evropu, byl odhodlán postavit se nacismu moci; byl v říjnu 1934 spolu s králem Alexandrem v Marseilli zavražděn, a přece si Francie nevymohla náležitou satisfakci: jak to, že tento první úkaz vnitřní a mravní politické ochablosti Francie (již roku 1934) pro nás nebyl varovným mementem? Jeho nástupce Laval sjednal v dalším roce smlouvu o vzájemné pomoci s námi i Sovětským svazem, navštívil Moskvu; a přece odmítl smlouvu doplnit vojenskou dohodou se Sověty — ani to se pro nás nestalo mementem. Roku 1936 Hitler obsadil Porýní a Francie přesto branně nezakročila — pro nás to nebylo mementem. Roku 1937 vypukla španělská občanská válka, Hitler i Mussolini od první chvíle zahrnuli Franca otevřenou pomocí, Francie a Anglie vyhlásily svorně zbabělou "politiku neutrality a neintervence" — a pro nás to nebylo mementem. Od té chvíle, kdy si na své východní hranici dobuduje (— neúplně! —) svou Maginotku, Francie se zcela nepokrytě a hlasitě opájí ilusemi válečné strategie veskrze *defensivní* — a námi to nehne. Blumova vláda "Levé fronty" nejenže dovolí, ale sama přímo rozdmýchá vnitřní politiku nejzbabělejšího pacifismu, neřku-li poraženectví,

---

* Závěrečná pasáž z prvního dílu autorových *Pamětí*. Vydal Sixty Eight Publishers Corporation, Toronto, 1982.

** V Mnichově v roce 1938 (poz. redakce).

nechává všechny Giony, všechny svoje učitele národních škol, celé levicové odbory rozvíjet o závod nejběsilejší propagandu proti válce ("lepší být živým Němcem než mrtvým Francouzem" (francouzský spisovatel *dixit*), francouzská veřejná morálka se rozkládá téměř úprkem — a my to nevidíme. Francie a Anglie se předstihují v nadbíhání Hitlerovi, říká se tomu politika "smířování", *de l'apaisement*, Hitler obsadí Rakousko, velmoci nehnou prstem, *pour l'apaiser*. Sám Mnichov bude ještě účinkem této politiky, posledním, ale stejně marným, jako byl první. Koncem roku 1937 ministr zahraničí Blumovy vlády, neschopný a dobromyslný Ivon Delbos, se vydal znovu na okružní cestu po východní Evropě k východním spojencům Francie, ale jen proto leda, aby zjistil, že francouzský alianční systém je v troskách: celá Evropa, celý svět od té chvíle vědí, že Francie nechá Čechoslováky na holičkách. Jen my to dál nevíme, a věříme dál skálopevně v spolehlivost Francií daného slova. Jak byla možná podobná slepota? Byla možná tím, že *my sami* jsme byli *absolutně spolehliví*. Ta slepota byla účinkem obrovité kolektivní a celonárodní autosugesce našich vlastních ctností. Byli jsme sami věrní a byli jsme přesvědčení o věrnosti druhých. Stáli jsme v slovu vlastním, a přísahali jsme si na slovo cizí. Milovali jsme svou svobodu, necelých dvacet let stačilo, abychom se v ní osvědčili, byli jsme odhodláni pro ni přinést oběti, a měli jsme jistojistě zato, že ti mocnější a pradávnější svobodní než my se nám podobají. Vážili jsme si sebe samých a bylo pro nás nepředstavitelné, že velcí snesou představu dobrovolného sebezneuctění. Nebud' me na pochybách, ta naše tragická chvíle nás demonstrovala v očích celého světa jako národ *mravního charakteru* tak přesvědčivě vysokého a bezúhonného, že se ta naše čestná slepácká důvěřivost měla stát našim nejvýhodnějším vkladem do budoucnosti.

Bud' jak bud', mravně to byla jedna z velikých dob našich moderních národních dějin, dvacet let svobody a demokracie z nás opravdu něco udělalo, důkaz naší hodnoty v kruhu národů *byl podán*, říkej si kdokoliv cokoliv. Věrnost vlastní svobodě, tedy sobě samým, tedy i závazku svobodně danému, národní sebeúcta byly v kořenech naší odhodlanosti. A poněvadž jsme byli odhodlaní a klidně sebejistí, nevznikly v nás strach ani panika, a vykonali jsme, seč jsme byli, a svědomitě i všechno, po čem předem volala blížící se těžká hodina, byli jsme mravně zcela, fysicky téměř zcela *připravení*, vlastně jediná ze všech spojenců.

To jsme měli brzo spatřit na vlastní oči: Francii zastarale vyzbrojenou, strategicky tak na výši velitelského umění z konce první světové vojny, zmalomyslnělou hned prvním německým skutečným ofensivním náběhem; Anglii fakticky bez armády a smetenou do vln Průlivu jediným německým rozběhem; Sovětský svaz katastrofálně ochromený čistkou důstojnického sboru v roce 1937, nedostatkem letadel, tanků, vycvičených vojenských záloh, důkladných opevnění na hranicích, a ještě v březnu 1939 na XVIII. sjezdu strany řečňující na jedné straně o "neporazitelnosti Rudé armády", na druhé straně o "imperialistické povaze" vojny plutokratů mezi sebou, jež

se prý vlastní proletářské revoluce ani "netýká", a posmívající se teoriím "bleskové války" a války letecko-technické. V máji 1941 Stalin ví, že válka s Němci je přes německo-sovětský pakt o neútočení ze srpna 1939 neodvratná: ale teprve roku 1940 po dubiosní válce s Finskem nařídí generální reorganizaci sovětské armády; dopustí se všech ponižujících "realismů", aby konflikt odložil ne-li na rok 1942, tedy alespoň do podzímku, dá zavřít vyslanectví belgické, jugoslávské, řecké, jako byl dal zavřít československé, nadbíhá v dubnu 1941 při podpisu paktu Matsuokovi ("I my jsme Asiaté, musíme držet spolu!"). Míra sovětské nepřipravenosti je tak děsivá, že pohroma sovětských vojsk na hranicích v prvních dnech války, šest set tisíc sovětských zajatců jen v kyjevském kotli a smrt hladem jednoho miliónu lidí v obleženém Leningradu se stávají pochopitelnými. I ve svědomitosti a odpovědnosti povinných příprav jsme si odnesli palmu.

Co jsem se vrátil domů, jezdil jsem i z Prahy na každé letní prázdniny k rodičům do rodného kraje. Tedy do Náchoda, kde pro svou pensí našli konečně definitivní byt. Miloval jsem samotou, ale kraj byl v té době v létě literárně velmi zabydlen. V nejbližším Hronově na trati k Meziměstí a Broumovu pobýval sporadicky Egon Hostovský a celé léto tam v rodinné jiráskovské vile u silničky do Ždárek trávil Hanuš Jelínek s paní Boženkou. V nejbližším Novém Městě nad Metují opačným směrem na trati k Chocni se v létě u bratra ubytoval Václav Navrátil s paní, u zvala k sobě z Prahy Jana Patočku. Ale hlavně se sem k pobytu domněle definitivnímu z Prahy utekl Jaromír John, usídlil se v zadním traktu tiskárny na krajském podměstí v osamělé staré věži visící vysoko a srázně nad údolím Metuje s výhledem na pekelské lesy a Rezek, rozdělil si její místnost prvního poschodí důmyslnými paravány na miniaturní byt — byl přece přesvědčený loosovec —, a chystal se zde v osamění a soustředění rozvinout nejintenzivnější literární činnost, a také rozvinul. To umělecké samotání bylo sice jen další iluzí neposedné, originálně těkavé a přitom přece všem běsům sociability navždy propadlé povahy — zůstat "sám" John nebyl trvale schopen —, ale naši literatuře se toto dočasné znechucení Prahou, "společenskými kluby", "pestrými týdny" a snobským samoučelným ruchem uhlazeného splečenského estétství, vyplatilo. Teprve bezprostřední nebezpečí války Johna z jeho věže ze slonoviny a drolicích se cihel vypudilo, kvapně se stěhoval do příbuzenské vily v Slatiňanech u rodné Chrudimi, odkud se dal až roku 1945 povolát na katedru estetiky v Olomouci. V těch chvílích iluze o velkém definitivním poustevnickém soustředění k tvůrčím úkolům John se mnou navázal styk ihned, autosugestivní anachoreta potřeboval důvěrníka, a také ho v starém obdivovateli "Večerů na slamníku" našel. Počal jsem o jeho novinkách psát; zasvěcoval mne do všech svých plánů, čítal jsem jeho rukopisy třeba v několika postupných verzích ("Pampováňka"), stali jsme se přáteli nadosmrti, snášel jsem dobře, ba vítal jeho "střelenost", jeho bizarně unáhlené osobní nedůtklivosti. Vidali jsme se často, jednou on za mnou do Náchoda, podruhé já

za ním do Města, po třetí schůzka na půli cesty podle Metuje v lesní samotě Pekla. Ale ještě raději než za přáteli jsem se vydával sám na daleké potulky do lesů a na hory rodného pohraničí.

Stoupal jsem do příkrých kamenitých srázů Dobrošova a s jeho vrcholku a obnažených lesních pasek Čermenského kopce jsem se rozhlížel mlčky v sálavém vedru do dálek, pod sebe do hloubek průsmyku od Levína po hráz Branky, nalevo výš nad Náchodem po stráních k Babí a Pavlišovu, k Žd'árkům a Vysoké Srbské až po hradbu Machovské hory a Stěn, napravo přes vlny čermenských a hrádeckých lesů, až po pásmo Orlických hor, od Vrchlabí po obě Deštné, za jejichž svahy v nedohlednu jsem tušil Rokytnici, Kunvald, Čihák a Adama. Všechny ty hvozdy, stráně, úvaly, zapomenuté kouty hemžily se neviditelnými zástupy lidských krtků, všude se tu tiše a úporně kutalo, rylo, hloubilo, sváželo, zalévalo betonem; skála chrlila z nekonečných hlubin nové a nové tuny kamení, jehož přívaly se vylévaly po svazích div ne k prahům krajních stavení a horských chalup. Budovala se zde už po léta, a teď už dobudovala obrovitá a nesčetná pohraniční opevnění. Nejmocnější právě na dosah ruky, a neutajitelně, na vrcholu Dobrošova, stranou k Čermné, železobetonové bání počínaly už růst nad zemský povrch, čekaly již jen na svoje dalekonosná děla; pod nimi v hloubi hory nekonečná spleť komunikačních chodeb a štol, schodišť, ubikací mužstva, skladišť proviantu a střeliva, podzemních špitálů, přístupových či zásobovacích či výpadových východů do vnitrozemsky odvrácených svahů, k nimž ústily nově zřizované silničky, vinoucí se skrytě lesními údolními horských říček. V předpolí pevností pole záatarasů a "španělských jezdců". Velké pevnosti vždy v dohledu jedna druhé a celý systém k válečným úkonům říditelný z podzemního bojového centra pevnosti hlavní. Pevnost centrální v okruhu jednoho kilometru obklopena kruhem mocných bunkrů pobočních, a na levém křídle, směrem do průsmyku, pevnost Dobrošov flankována klesající řadou bunkrů (— nejnižší ležel na dně průsmyku, takřka na běloveské návsi —), která pokračovala bunkrovou řadou na protějším svahu až k patám další velkopevnosti na vrcholu Pavlišova, po celé děli průsmykového průchodu do země od neviditelného Náchoda po neviditelný kladský Levín na pruské straně nebylo čtverečného decimetru půdy, aby nemohl být v každou vteřinu zasypán smrštějí drtící ocele. Jakákoliv překvapení byla vyloučena, *tudy* k nám nemohla ani myš. A zcela v předpolí pevnostního pásma a mezi bunkry tisíce a tisíce betonových "řapíků" pro tři muže a těžký kulomet, toulal ses lesní tišinou a třebas pouhých sto metrů od hranice, a v koutku svahu nad pěšinou, v dohledu cesty necesty zasvitly z ostružiní šeré nízké zdi podobné osamělému balvanu. Celý kraj, mladí, staří, a s nimi tisíce dělníků ze všech koutů republiky pracovali zde po léta, kopali, razili cesty, betonařili, mizeli na celý den v hlubinách země, vděční za práci. Potkával jsem je navečer v celých tlupách, dávno známé tváře z horských vsí i neznámé lidi, vraceli se z díla do svých domovů nebo vesnických ubikací v hostincích a stodolách, klidně strej-

covsky rozprávěli. Celé hory žily dál dávným pokojně jistotným životem, sedláčkové a chalupníci orali, sili, kosili, sklízeli, svázeli, davy tkalců denně ráno sestupovaly s kopců do náhodských fabrik.

Všichni přitom věděli, co je čeká, a věděli to *jinak* než pražští čtenáři poplašných zpráv z novin, zde bylo národní ohrožení kusem každodenního chleba, prožitkem pohledu na kácené lesy, převrácenou půdu a rostoucí betonové věže, vnímaného již po léta. Zde nikdo nepochyboval, že se to neděje žertem, a nikdo ani nechtěl, aby se to dalo nadarmo. Dojem, který se bez řeči linul z těch prostých lidí, byl fantastický, zároveň uklidňoval a posiloval, ba exaltoval. Byl jsem mezi nimi nekonečně rád, děkoval jsem denně osudu i sám sobě, že jsem se mezi ně z ciziny vrátil domů, nebyl bych svou neznámou budoucnost měnil za nic na světě. Dědkové po vsich obnovili z otcovských tradic vzpomínky na poslední válečný příval, který se tudy přehnal v roce šestašedesátém minulého století: jak pluky von Jonakovy brigády — sloužili v nich vojáci z naší vesnice — šturmovaly z roviny od Šanova a Provodova Branku, došplíchly proti pruské kanonádě protiřídou vlnou až na hřbitůvek na Dobeníně ve dvou třetinách svahu a bránily jej proti pruskému protiútoku v divoké rvačce muže proti muži; jak zatím vesnice, když začalo hřmit od Náchoda a Vysokova, naložila vozy peřinami, dětmi a starci, vyhnala dobytek a odtáhla hluboko do lesů až k Loupežnické skále, “než naši Prajze vyženou”. A teď, v hodinu mobilisace, se historie opakovala, zase odchod vesnice do lesů k ohňům, v opuštěných chalupách zůstali jen vojáci posádek určených do pevností, a dávno na místě, a mladí domácí branci, každý se svolávacím lístkem v kapse, který ho určoval k bojové službě na místě v poli nebo do nejbližší pevnosti. Ti tam v lese u ohňů věděli tentokrát, že hned v prvních minutách střechy jejich statků a chalup vzplanou a z vesnic zbudou zřícené rozvaliny; nešli nicméně daleko, nemohli se odtrhnout, chtěli se vrátit, byť i do sutin, jen co si Němci otlukou hlavy o hradby pevností a poznají, že “tudy neprojdou”. Sledovali z lesních úvalů oblohu a čekali na první zadunění děl. Nemohli se dočkat. Znal jsem od dětinských let svoje horské rodáky, měl jsem v maličku jejich povahy, jejich úpornou kamenitou lakotu sedláčků a chalupníků, dřevařů, tkalců, pašeráků a nádeníků, a měl jsem tentokrát a později do nekonečna proč obdivovat sebevědomou a samozřejmou odhodlanost, s níž se vzdávali bez reptání všeho, co měli, a zanechávali za sebou svoje syny a mladé muže, aby první čelili peklu. Ti prostí lidé věděli, co je národní čest, národní hrdost, svoboda, kultura, aniž o nich kdy mluvili, aniž o nich mluvit vůbec dovedli, aniž pro ně ve svém slovníku měli jména. Mravní svrchovaností předčili však kteréhokoliv pražského i národního politika. V červenci 1937 se nám narodila dceruška, a já jsem ji, i s matkou, hned v létě 1938 vzal s sebou do rodného kraje, a od té doby bral každoročně na celé prázdniny, někdy i v zimě. Byl jsem navždy nenapravitelný romantik, někdy je romantismus věcí životně nejpositivnější. Chtěl jsem, aby se nepatrná Pražačka už od kolébky učila cítit moje rodné hory jako

kraj svého původu, jako vlastní rodiště a skutečný domov. Což se podařilo. Představoval jsem si také, aby již s nebes nad horami, z vůně lesů, z ovzduší strání, pasek a polí, z šířosti rozhledů, z životního způsobu a styku s lidmi vlínalo do mladistvého charakteru něco z jejich pevnosti, věrnosti a statečnosti. Prosím Boha, aby i to se navždy osvědčovalo. Cítil jsem na tom Dobrošově přímo fyzicky, že se náš lid právě octl na jednom z dějinných vrcholů sebe samého, že uzrál k hrdému ztotožnění se svou svobodou, že se cítí *povolán*. Chtěl se osvědčit i v boji, byl v tu chvíli veliký. Cítil jsem také, že by bylo tragicky nebezpečné, jeho sebevědomí s tohoto vrcholu srážet zbabělostí, kapitulací. Prožíval jsem okamžiky radostné exaltace a bližící se války jsem si bezmála přál! Přímo mne trýznila vnitřní potřeba, aby se mravní pravdivost nového češství osvědčila činem, a v ní abych si mohl osvědčit sám sebe!

Jan Patočka

**Dvě studie
o Masarykovi
1977**

